

LJUDOŽEREC PRED POROTNIM SODIŠČEM. RAZVPITA ZADEVA BRATUŠA Z ZAČETKA 20. STOLETJA

Andrej STUDEN

Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: andrej.studen@inz.si

IZVLEČEK

Razprava obravnava nezaslišano zadevo ljudožerstva na Spodnjem Štajerskem iz leta 1901. Viničar Franc Bratuša je priznal, da je zadavil svojo hči Ivano, nato pa s pomočjo žene Marije razkosal njeno truplo in ga sežgal v peči. S stegna naj bi si odrezal kos mesa, ga spekel in pojedel. Porotno sodišče ga je obsodilo na smrt, njegovo ženo pa na tri leta težke ječe. Avgusta 1901 je cesar Bratušo pomilostil in najvišje sodišče ga je obsodilo na dosmrtno ječo. Kriminalna zadeva je leta 1903 doživela senzacionalni preobrat, saj so v Novem mestu prijeli tatiko, za katero se je izkazalo, da je Bratuševa hči. Nastal je pravi pravosodni škandal, saj se je izkazalo, da so zakonca zaradi umora in fantastičnega priznanja o zaužitju hčerinega mesa, po nedolžnem obsodili. Poleg sodne zmote bi lahko leta 1901 prišlo tudi do justičnega umora. Bratušo so izvedenci takrat razglasili za duševno normalnega, leta 1903 pa so ga izvedenci specialisti – torej psihiatri razglasili za neprištevnega, češ, da je trajno duševno moten in da si je vse namislil v svojih blodnjah, tudi zaradi prebranih knjig o ljudožercih. Zadeva Bratuša je torej, zlasti zaradi domnevnega ljudožerstva, vzbujala živahno pozornost, spodnještajerski Nemci in Slovenci pa so jo v okviru mednacionalnih napetosti ves čas izkoriščali tudi za medsebojna obračunavanja.

Ključne besede: kriminalna zadeva Bratuša, umor, ljudožerstvo, sodna zmota, prištevnost

UN CANNIBALE DI FRONTE ALLA CORTE D'ASSISE. IL FAMIGERATO CASO BRATUŠA AGLI INIZI DEL SECOLO XX

SINTESI

Il saggio tratta il sensazionale caso di cannibalismo svoltosi nella Bassa Stiria nel 1901. Il bracciante vinicolo Franc Bratuša confessò di aver strangolato e, con l'aiuto della moglie Marija, smembrato la figlia Ivana e di averla in seguito bruciata in una stufa. Bratuša avrebbe, secondo il suo racconto, anche tagliato un pezzo di carne dalla coscia della ragazza per poi cuocerlo e mangiarlo. La corte d'assise lo condannò a morte, la moglie invece ricevette la pena di tre anni di duro carcere. Nell'agosto del 1901 Bratuša venne amnistiato dall'imperatore e la corte suprema gli aggiudicò l'ergastolo. Il caso criminale subì una svolta sensazionale nel 1903 grazie all'arresto di una ladra a

Novo mesto la quale risultò essere la figlia di Bratuša. Ciò che seguì fu un vero e proprio scandalo giudiziario. Divenne, in effetti, chiaro che i due coniugi, nonostante la loro fantasiosa confessione di aver assassinato e consumato la carne della figlia, furono condannati ingiustamente. Accanto all'errore giudiziario, nel 1901 sarebbe potuto accadere anche un omicidio giudiziale. Nel 1901 Bratuša fu, infatti, dichiarato mentalmente sano dagli esperti di allora, mentre nel 1903 gli esperti specializzati – cioè gli psichiatri – lo dichiararono incapace di intendere e di volere, aggiungendo che nel suo caso si sarebbe trattato di una persona perennemente squilibrata e affetta da turbe. L'intera storia sarebbe, infatti, nata nell'immaginazione di Bratuša, stimolato dalla lettura di alcuni libri sui cannibali. Il caso Bratuša creò grande irrequietudine ed eccitazione, soprattutto a causa del presunto cannibalismo, e divenne persino un'arma nei conflitti transnazionali tra i tedeschi e gli sloveni della Bassa Stiria.

Parole chiave: caso criminale Bratuša, assassinio, cannibalismo, errore giudiziario, capacità di intendere e di volere

Bralci časopisov v habsburški monarhiji so se leta 1901 ob udarni novici o nezaslišani zadevi ljudožerstva na Spodnjem Štajerskem zgražali, kako sta mogla oče in mati tako podivjati, da sta hladnokrvno sklenila, da bosta razkosala in v peči sežgala truplo hčere, sestradini oče, ki naj bi hči zadavil, »pa naj bi si ob tem s stegna odrezal kos mesa, ga spekel in pojedel« (Marburger Zeitung, 11. 6. 1901, 3). Za takratne civilizirane Evropejce je bilo namreč ljudožerstvo nekaj nezaslišanega in strahotnega, (Samec, 1876, 144) skratka, lastnost Drugega. Sramotno antropofagijo naj bi prakticirala samo še necivilizirana divja ljudstva oddaljenih izvenevropskih kontinentov.¹

In ravno zato je zgodba o evropskem kanibalu burila duhove. Nič čudnega tudi ni, da so njena atraktivnost, senzacionalnost in izjemnost vzpodbudile mariborskega javnega tožilca Augusta Nemanitscha, da je še istega leta o zadevi poročal v Grossovi reviji *Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik*, torej v enem izmed vodilnih glasil takratne kriminologije (Nemanitsch, 1901).

Glavna akterja ljudožerske zgodbe, »brezvestna in pozverinjena zakonca« Franc in Marija Bratuša, (Marburger Zeitung, 11. 6. 1901, 3) siromašna viničarja iz Preše pri Majšperku v okraju Ptuj, sta imela tri otroke, s katerimi sta nadvse okrutno ravnala. Zaradi revščine in pomanjkanja so bili nezaželeni in pogosto lačni. Najstarejša hči Ivana (Hanika), rojena 24. maja 1888, je na velikonočni ponedeljek, 16. aprila 1900, nesrečno zakurila v

1 Etnolog Ewald Volhard je npr. v svojem odmevnem delu objavil tudi 20 zemljevidov, na katerih so zastopani vsi poznani ljudožerci vseh kontinentov na zemlji – razen Evrope. Glej: Volhard, 1939. Glej tudi: Röckelein, 1996, 9.

votlem kostanju sosednje viničarke Marije Mencinger in s tem požarno ogrozila tako hišo sosede kot kajžo svojih staršev. Ker se je prestrašila morebitne kazni, je zbežala od doma in se ni več vrnila.

Oče Franc je 26. aprila 1900 pristojnemu žandarmerijskemu stražmojstru Alojzu Leskovarju na Ptujski gori prijavil, da je njegova hči izginila. Ker tudi Leskovar ni mogel izvedeti, kje se deklica potepa, je 20. maja 1900 prijavil njeno izginotje ptujskemu okrajnemu glavarstvu, ki je objavilo naznanilo z opisom izginulega otroka v uradnem listu (Marburger Zeitung, 11. 6. 1901, 3; Nemanitsch, 1901, 304).

Oblast se nato celo leto ni več zanimala za zadevo. Dejavnější pa je bil oče. Potem ko ga je sosed opozoril na časopisno notico, da so junija 1900 v samotni viničarski kajži pri Šentilju našli truplo okrog 12 let stare deklice in jo po izvedeni obdukciji pokopali, se je s pismom obrnil na tamkajšnjega župnika in se septembra 1900 sam odpravil v Šentilj. Tu so mu opisali deklico, ki so jo našli mrtvo. Bratuša je nato izjavil, da gre nedvomno za Haniko, od tamkajšnjega grobarja pa je vzel tudi obleko, češ da je last njegove hčere. Tamkajšnji orožniki so zabeležili, da je oče prepoznal truplo hčere in da je domov odnesel njeno obleko (Golec, 1935, 3). Po vrnitvi domov je ovadil tudi sosedo Marijo Mencinger, češ, da je grozila njegovi hčeri, ki je zato pobegnila od doma in nesrečno končala pri Šentilju (Nemanitsch, 1901, 305).

Zadeva pa se je naslednje leto zagonetno zapletla. Marca 1901 je vodja žandarmerijske postaje v Sv. Trojici pri Lenartu Anton Šeško izvedel, da je neznano kam v sumljivih okoliščinah izginila desetletna Alojzija Vesenjaj, nezakonska hči viničarke Terezije Holc, rojene Vesenjaj. Šeško je začel s poizvedbami. Terezija je podala številne nasprotujoče si izjave in se z njimi vse bolj zapletala, tako da je nazadnje Šešku priznala, da je hči Alojzijo junija 1900 odvedla od doma v gozd grajske viničarije pri Šentilju, kjer je nekaj časa blodila, nato pa od lakote umrla. Terezijo so obtožili, da je svojega otroka zadavila. Vodja žandarmerijske postaje Šeško je izvedel, da je najdeno truplo kot svojo hči prepoznal Franc Bratuša in da je s seboj vzel tudi njeno obleko. To je sporočil tudi žandarmerijskemu stražmojstru Alojzu Leskovarju na Ptujski gori in od njega zahteval, da Bratuši obleko odvzame. Leskovar se je takoj odpravil k Bratuši, mu odvzel obleko in jo poslal na okrajno sodišče Lenart, kjer je bila zaradi preiskave tudi Terezija Holc.

Potem ko je Franc Bratuša dobil poziv, da se kot priča 16. aprila 1901 zgласi na okrožnem sodišču v Mariboru, kjer naj bi podal informacije o svoji izginuli hčeri, se je 14. aprila podal na žandarmerijsko postajo na Ptujski gori ter stražmojstra Leskovarja »razburjeno, toda presenetljivo prijazno povprašal, če se mora neogibno pojaviti kot priča. Ko so ga podučili, da mora biti brezpogojno poslušen, pa je odšel z besedami: 'Hvala Bogu, da se mi v tej zadevi nič ne more zgoditi.'« (Marburger Zeitung, 11. 6. 1901, 3).

Takšno vedenje se je Leskovarju zdelo zelo sumljivo. Ker je Franc Bratuša barbarsko pretepal svoje otroke in z njimi sploh grdo ravnal, se je tudi med ljudmi šušljalo, da naj bi imel Haniko na vesti (Golec, 1935, 4).² Leskovar je zato sklenil, da bo Bratušo »ostro

2 Pod drobnogled socialne kontrole je poleg moža zašla tudi njegova žena Marija Bratuša, ki »se je sprla s svojo sosedo in okrožnemu sodišču na Ptuj ovadila, da ji je ta očitala, da naj bi svojo hči umorila« (Marburger Zeitung, 27. 4. 1901, 3).

prijel«. Pri zaslišanju Bratuše v zvezi z obleko izginulega otroka so se pojavile številne pomenljive izjave, zato se je odločil za hišno preiskavo. Pri tem je našel v zaboju jopič, gornje krilo in dve beli spodnji krili pogrešane deklice, na njih pa je opazil krvave madeže. Franc Bratuša je bil ob tem tako prestrašen, da je izrekel priznanje,³ ki ga je kasneje takole ponovil preiskovalnemu sodniku:

Moja hči Ivana Bratuša je na Velikonočni ponedeljek 1900 zbežala od doma, ker je v luknji kostanja zanetila ogenj, ki je skorajda zajel hišo Marije Mencinger, ki ji je zato grozila, da jo bo grdo pretepla. V bližnji okolici sem sicer poizvedoval, kje naj bi se zadrževala, a nisem zvedel ničesar. Nekaj dni pred sv. Pankracijem (12. maja 1900) sem šel v gozd mojega delodajalca Jakoba Predikake, da bi nabral dračja. Kakih dvesto korakov stran od moje kajže sem naletel na mojo hči Ivano, ki je bila povsem shujšana in sestradena in je vsa slabotna ležala na tleh, od sebe pa ni dala niti glasu. Kljub temu sem takoj opazil, da je še vedno živa, zaradi česar sem jo postavil na noge, klical na pomoč in hotel z njo govoriti. A ona je samo povsem potihoma nekaj šepetala, tako da je nisem mogel razumeti. Ker ni mogla stati na nogah, se je zgrudila na tla. Potem sem jo z obema rokama zgrabil za vrat in kakšne 4 minute stiskal njeno grlo in jo zadavil. Ni se branila in ko sem umaknil roke z njenega vratu, ni več dihala. Že dolgo sem bil hud na svojega otroka, ker se ni vrnila domov in ker sem si mislil, da naj bi bila tako ali tako odveč na svetu, da je doma ne rabim in da bi zanjo moral plačati stroške zdravljenja, zato sem jo pač umoril. Vse to se je primerilo ob 3. ali 4. uri popoldan. Nato sem truplo odvedel v bližnjo luknjo in ga prekril s prstjo in listjem. Tu sem jo skril zato, ker sem moral premisliti, kako bi jo lahko najbolje in najhitreje brez sledu spravil s sveta. Končno sem se odločil, da bi bilo najbolje, da počakam do večera, jo potem odnesem domov in sežgem. Ko je ura odbila 7 zvečer, je prišla domov z dela tudi moja žena Marija Bratuša. Povedal sem ji vse, kaj sem storil in zato je bila malo razžaloščena, a me ni oštevala, ker je bilo tudi njej ljubše, da je bila deklica mrtva. Potem sem odkopal skrito truplo in ga odnesel domov. Položil sem ga pred peč, v kateri je gorel ogenj. Mrtvo telesce sem povsem slekel, vzel v roke naš krušni nož in ga razkosal na pet delov. Rezal sem jaz, moja žena pa je stala zraven in pomagala držati posamezne dele telesa. Najprej sem odrezal glavo, ker pa je nož razparal samo mesene dele, sem vzel majhno sekiro in z njo presekala hrbtenico. Potem sem odsekal obe nogi pri kolenih in rezal trup od zgoraj navzdol. Pri tem početju mi je pomagala tudi moja žena. Potem sem vseh pet delov enega za drugim vrgel v plamene in neprestano prilagal drva na ogenj. 'To je trajalo do treh zjutraj, nakar sva oba odšla k počitku. Od celega telesa so v peči preostali samo delčki kosti, ki sem jih vrgel na kup komposta.' (Marburger Zeitung, 11. 6. 1901, 3).

3 O priznanju nečloveškega umora žandarmerijskemu stražmojstru Alojzu Leskovarju v prisotnosti trgovca Straschine in majšperškega župana glej: Marburger Zeitung, 27. 4. 1901. Za nadaljnje razumevanje zadeve je pomembno, da je Bratuša že aprila zvalil sokrivdo na ženo Marijo in jo prepričeval, da naj vendarle prizna, ker ju bo s tem doletela milejša kazen. Glej tudi: Slovenski gospodar, 25. 4. 1901; Slovenec, 26. 4. 1901; Pettau-Zeitung, 28. 4. 1901, itd.

Na enem kasnejših zaslišanj je Bratuša povedal, »da je na začetku maja 1900 sanjal, da je svojega pogrešanega otroka našel v slamnati koči in da naj bi bil ta popolnoma črn v obraz, Vprašal ga je, od kod to izvira in isti odvrne: 'Skrb'. Te sanje naj bi izpovedal tudi svoji ženi in ji rekel, da bi svojo hči, če bi dejansko naletel nanjo v takšnem stanju, umoril in sežgal in da bi se njegova žena s tem strinjala.« (Marburger Zeitung, 11. 6. 1901, 3)

Franc Bratuša je 8. maja 1901 prostovoljno stopil pred preiskovalnega sodnika in dal na zapisnik naslednjo izjavo: »Sedaj bi želel omeniti še zadnjo okoliščino, zavoljo katere sem se doslej sramoval. Ko sva sežigala telo Ivane, sva imela doma za naslednji dan komajda kaj za pod zob. Ko sem videl, kako se peče meso v peči, sem se spomnil, kako sem v svoji mladosti v različnih knjigah prebiral, da Indijanci in drugi divjaki jedo človeško meso in da od tega ne umrejo. Tako se mi je zahotelo, da bi jedel meso, ki se je peklo v peči. Vzel sem lončen krožnik in si odrezal nekaj koščkov od stegna, jih položil na krožnik in jih dal peči v peč. Potem sem jih pojedel. Doslej sem o tem molčal, ker sem se svojega dejanja sramoval pred svojo ženo, čeprav je gotovo opazila, kaj sem storil. Seveda je nisem pozval, da se mi pridruži, kot tudi nisem videl, da bi jedla človeško meso.« (Marburger Zeitung, 11. 6. 1901, 3) Bratuša je čez dva dni svoje priznanje prekladal, naslednji dan, torej 11. maja 1901 pa ponovno priznal, da je jedel človeško meso in pojasnil, da ga je dan prej prekladal samo zaradi hudega sramu.

Bratuša naj bi bil tudi nadvse jeznorin in nasilen. Seveda naj bi tudi to razložilo motiv za umor. Svoje otroke je namreč neusmiljeno pretepal. Trgovec Straschina je na sodni obravnavi npr. povedal, »da naj bi mali Franc nekoč prišel s povsem odrgnjenim obrazom v njegovo trgovino in da naj bi mu povedal, da ga je tako s kamnom obdelal njegov oče, ker naj bi izgubil njegov klobuk. Ko je priča ob neki priložnosti srečala Bratušo, naj bi mu očitala, da bi s takšnim ravnanjem fanta zlahka tudi ubil. Potem bi pač crknil, naj bi mu zabrusil Bratuša.« (Marburger Zeitung, 13. 6. 1901, 3)

Pravilnost priznanj Bratuše naj bi pokazala tudi sama preiskava. Ob pregledovanju hiše in ponovnem kopanju okoli nje niso našli niti najmanjše sledi trupla in to naj bi bil za preiskovalnega sodnika dokaz, da se je Bratuša znebil trupla tako kot je povedal. Tudi desetletni sin naj bi na zaslišanju potrdil, »da se je v kritičnem času neke noči v peči tako intenzivno kurilo, da je moral tisto noč zaradi vročine zapustiti svoje ležišče na peči.« (Marburger Zeitung, 11. 6. 1901, 4)

Obtoženega je tožilec prikazal kot skrajno inteligentnega človeka in to naj bi dokazal tudi s svojo zvitostjo, s katero naj bi izkoristil najdbo trupla pri Šentilju. Reporter *Marburger Zeitung*a pa je še posebej izpostavil indice, ki so se nanašali na zaužitje mesa lastnega otroka. Preiskovalni sodnik je namreč pri hišni preiskavi našel tudi knjigo *Avstralija in nje otoki*, ki na nekaj mestih vsebuje tudi opise ljudožerstva.⁴ V njej naj bi

4 Popularno delo Ivana Vrhovca *Avstralija in nje otoki* je izšlo leta 1899 v Celovcu. Avtor knjige dejansko piše o grozovitih kanibalih v Avstraliji in pravi, da nekateri Avstralcji »po človeškem mesu kar koprne ter ne zamudijo nobene ugodne prilike, da si ga privoščijo. Matere uporabljajo celo svoje otroke ter se smejejo pri tem. Zdi se jim to popolnoma v redu in ne prikrivajo Evropcem te stvari kar nič. Izbirljivi pri človeškem mesu Avstralcji niso kar nič ter jedo oboje, svoje rojake divjake ravno s tako slastjo kakor Evropce; in tudi zato se ne brigajo, so li človeka sami ubili, ali je umrl za kako boleznijo ...« (Vrhovec, 1899, 48–49) Vrhovec dalje poroča denimo še o »najgrših divjakih in ljudožercih« na otokih Fidži, ki naj bi nekoč pobili, spekli in požrli vsakega tujca, ki je stopil na njihova tla (Vrhovec, 1899, 184).

Sl. 1: Franc Bratuša je navdih za fantastično priznanje o zaužitju človeškega mesa črpal tudi iz Vrhovčevega dela *Avstralija in nje otoki* (1899)

Franc Bratuša med drugim prebral, kako starši divjakov ravnaajo s svojimi otroki, na rob pa naj bi celo napisal »izginula Ivana Bratuša«. Prebiranje knjige naj bi nanj domnevno kvarno vplivalo in mu dalo navdih za grozno dejanje.

O zakonski ženi Mariji Bratuša je poročevalec zapisal, da naj bi žandarjem priznala, da je sodelovala pri razkosanju in sežigu trupla, potem pa je na sodišču to najprej zanimala, 7. maja pa se je dala prostovoljno privedi pred preiskovalnega sodnika in ponovila priznanje, da naj bi se z možem dogovorila, da mora hči, če jo najde, umoriti. Končno pa je ponovno zanimala vse, kar je priznala, a ta preklic priznanja naj bi bil brez pomena. Manjkal naj bi pač katerikoli razlog, da bi Franc Bratuša neupravičeno obremenil svojo ženo, saj je sama izrazila svojo zakrknjenost. Namreč, ko so žandarji aretirali njenega moža, je Mihaela Mohorka vprašala, zakaj so ga aretirali, nakar je odvrnila: »Pač ma noro pamet, pa je obstal [priznal, op. a.], jaz pa ne obstanem, če oni tu glavo proč odrežejo, saj nikdo ni videl.« (Marburger Zeitung, 11. 6. 1901, 4)

Z ozirom na malo kajžo, v kateri sta stanovala obtoženca, naj bi po mnenju preiskovalnega sodnika bilo tudi povsem nemogoče, da bi Franc brez vednosti svoje žene sežgal svojega otroka. Porajal se je celo sum, da žena kot mati ni sodelovala samo pri grozljivem razkosanju in sežigu lastnega otroka, temveč da je pomagala tudi pri umoru nadležnega otroka. K temu naj bi pritrjevalo tudi to, da je po kritični noči svojemu sinu zabičala, da naj, če ga vprašajo, kaj se je takrat dogajalo, pove, da se je pekel kruh. Poleg tega je potem, ko je mož iz Šentilja prinesel domov obleko, tudi ona trdila, da je obleka hčerina (Marburger Zeitung, 11. 6. 1901, 4).

Poročevalec je zapisal, da so za glavno porotno obravnavo izdali posebne karte in da je bil avditorij zato malce manj zaseden, a v majhni dvorani je bilo kljub temu čutiti »pasjo vročino«. Sodišču je predsedoval deželni sodni svetnik Fohn, prisednika sta bila deželni sodni svetnik Voušek in sodni sekretar Kermek, javni tožilec je bil dr. Nemanitsch, Franca Bratušo je branil dr. Haas, njegovo ženo pa dr. Pipuš. Reporter je obtoženca tudi opisal: »Franc Bratuša ima precej pravičen, koščen obraz, prednja stran glave je skorajda brez las, ohlapno viseči brki dajejo obrazu neprizadet izraz. [...] Hitro, toda brez kakršnekoli ganjenosti je pripovedoval, kako je zadavil svojo hčer, jo razkosal in jedel njeno meso, pri tem pa ni trznila nobena mišica, nič ni izdajalo notranjo razburjenost. Drugačna je njegova žena. Ta se je hudo borila in zatrjevala, da je nedolžna, čeprav naj bi že vse priznala.« Dodal je še, da je bil edino mali Franc Bratuša deležen splošnega sočutja, ker je nastopil kot priča proti staršem (Marburger Zeitung, 11. 6. 1901, 4).

Tekom obravnave je sodnik Bratušo pozval, da še enkrat pove vso zgodbo. Ta se je skoraj popolnoma ujemala z obtožnico. Zakonca Bratuša sta sicer živela v slogi, a zaslišanje žene na sodišču je bilo večkrat naravnost dramatično, saj ji je mož kar nekajkrat povedal v obraz, kaj sploh taji. Marija je še enkrat poudarila, da ni kriva. Da ni bila zraven pri razkosanju, da ni držala trupla, da ga ni rezala, da ga ni kurila in da pri vsej zadevi sploh ni bila zraven, čeprav je pred preiskovalnim sodnikom izrekla priznanje. Svojemu možu je zabrusila, da je nor, če vse skupaj prizna, in da ona ne misli priznati nekaj, kar ni nihče videl, pa če ji odtrgajo glavo. Na očitek predsedujočega, da je vendarle vse priznala, je odvrnila, da vse to ni bilo res, tudi to ne, da se je strinjala s tem, kar ji je mož povedal o svojih sanjah in s tem, da ji je rekel, da bo Ivano umoril, če bo še kdaj naletel nanjo.

Marija je torej tudi ob neposrednem soočenju z možem, ob katerem ji je Franc povedal v obraz vse, kar naj bi domnevno rekla in storila, vztrajala in zanikala kakršnokoli krivdo.

Kot priča je nato nastopil še preiskovalni sodnik dr. Neupauer, ki je povedal še eno podrobnost, in sicer, da je bila Marija »takrat pri spovedi v Majšperku in da je tedaj najprej vse zanikala, nato pa priznala«. Sosea obtoženih Marija Mencinger je svojo izpoved kot priča začela, da so tako otroci kot tudi Marija Bratuša pogosto prihajali k njej, da bi si priberačili kaj za pod zob. Obtoženega je opisala kot navadnega suroveža, ki je obraz malega Franca nekoč obdelal s kamnom, da je bil ta popolnoma prekrit z ranami. Franc se je ob vprašanju predsedujočega, kaj lahko k temu pripomni, zavil v molk.

Pomembna priča je bil tudi žandarmerijski stražmojster Leskovar. Povedal je, da mu je Marija Bratuša priznala, da je pomagala pri razrezanju trupla, potem ko ji je rekel, da je njen mož vse priznal. Nato so zaslišali še več prič, katerih izpovedi pa niso bile pomembne. Po zaključku dokazovanja je javni tožilec dr. Nemanitsch opozoril na grozovitost zločina. Vedenje Marije Bratuše, ki kot mati ni našla niti besede, da bi možu preprečila grozljivo dejanje, je označil kot posebej zavrženo. Njen branilec dr. Pipuš pa jo je nasprotno prikazal kot nedolžno žrtev njenega moža in zaprosil za oprostilno sodbo (Marburger Zeitung, 13. 6. 1901, 3).

Po sklepni besedi predsedujočega, se je porota umaknila na posvet in končno soglasno odločila, da je Franc Bratuša kriv za umor, njegova žena pa naj bi mu pri tem dajala potuho. Predsedujoči sodnik je torej razglasil sodbo. Franc Bratuša je bil obsojen na smrt z obešanjem, njegova žena Marija pa na tri leta težke ječe. Franc Bratuša se je po navedbah časopisnega poročevalca z obsodbo na smrt povsem ravnodušno sprijaznil (Marburger Zeitung, 13. 6. 1901, 3).

Konec avgusta 1901 je cesar Franc Jožef Bratušo pomilostil in najvišje sodišče ga je obsodilo na dosmrtno poostreno ječo (Slovenski narod, 27. 8. 1901; Marburger Zeitung, 29. 8. 1901, 5; Novice, 30. 8. 1901; Deutsche Wacht, 1. 9. 1901). Javni tožilec Nemanitsch omenja, da so mu tudi po pomilostitvi zastavljali razna vprašanja. Sedaj ni imel več »razloga za prikrivanje resnice«. Povedal je, »da je pekel meso svojega otroka brez maščobe, da ga je posolil in pojedel brez kruha, ker ga zaradi svoje velike revščine ni imel, da je imelo meso teletini podoben okus, da je s tem sicer potešil svojo lakoto, toda da ga zaradi neke bojazni vendarle ni jedel z običajnim apetitom.« (Nemanitsch, 1901, 310)

Huda revščina in stiska naj bi gotovo vplivali na grozljivo ravnanje Bratuše, a javni tožilec Nemanitsch je menil, da je nanj vplivalo tudi kakšno vraževerje, čeprav je Bratuša »trdovratno zanikal, da bi z zaužitjem mesa povezoval kakršnokoli magično predstavo. Vztrajal je, da ga je k temu gnala samo prevelika lakota.« (Bischoff, 2011, 170) Preiskovalni organi pa so vendarle ostali skeptični in ga »z ozirom na kriminalistično prakso« večkrat vprašali, »ali je že kje slišal ali bral o tem', da kriminalci verjamejo, da bodo ostali nekaznovani, če bi jedli 'meso nedolžne deklice', ali da njihovih tatvin ne bodo razkrinkali, potem ko bi pojedli otroka. Ali, če ve kaj o vraževerju, da zaužitje 'možganov in kostnega mozga [...] prenese moč pojedene na jedca', da 'srce, jetra, mast [...] dajejo nadnaravne sposobnosti, kot zmožnost letenja, nevidnost itd.' ali da uživanje pečenega človeškega mesa [...] varuje pred preganjanjem s strani sovražnikov ali oblasti«. (Bischoff, 2011, 170)

Vidimo lahko, da so okrog leta 1900 stare vraževerne predstave povezane z uživanjem človeškega mesa še vedno vztrajale in da je tudi »kriminologija tako kot že prej kazala opazno velik interes za vraževerje. Poskušali so racionalizirati iracionalnost vraževerja in jo narediti za predmet razumne razlage.« (Bachhiesl, 2011, 415; glej tudi: Bachhiesl, 2013a; Bachhiesl, 2013b)

Toda vse to je bilo Bratuši nepoznano in njegov edini odgovor, zakaj je jedel človeško meso se je še vedno glasil: »Na nič drugega nisem mislil kot na to, da bi potešil svojo hudo lakoto.« (Nemanitsch, 1901, 311)

Že znani italijanski kulturni zgodovinar Piero Camporesi je v svojem odmevnem delu, ki sicer obravnava novoveško, predindustrijsko Evropo, opozoril na problem lakote, ki je bila stalna spremljevalka preprostih in revnih ljudi ter je neprestano vplivala na njihove predstave, strahove in fantazije, ki so kot posledica začasne ali celo stalne omamljenosti prispevale h »kuhinja imaginarnega, k prehrani, o kateri so sanjarili, k nedopustni gastronomiji«, (Camporesi, 1990, 14) h kateri je seveda spadalo tudi ljudožerstvo.

Camporesijeve ugotovitve pa se lahko deloma prenašajo tudi v čas okrog leta 1900 in še naprej v desetletja pred drugo svetovno vojno. Lakota je namreč neprestano spremljala življenje določenih regij, med drugim je bila prisotna med viničarji v okolici Ptuja, na področju Majšperka, kar obenem mnogo bolj pritruje tudi samim izjavam Franca Bratuše, kot pa, da je bilo posredi vraževerje. Tudi zgoraj omenjeni detomor, ki naj bi ga zagrešila Terezija Holc, z več indici kaže na hudo lakoto, ki je bila zlasti v primerih, ko viničarji niso mogli zamenjati vina za žito, nekaj povsem običajnega. Slabe letine, npr. zaradi peronospor ali neugodnih vremenskih razmer, so viničarje dobesedno pahnila v pomanjkanje in stradež, zato ni čudno, da je Terezija Holc svojo desetletno nezakonsko hči sprva skrivala pred možem, ki pri hiši ni želel videti še enih lačnih ust in ji je zato naskrivaj prinašala hrano, dokler je to sploh šlo. Močno podhranjena in slabokrvna deklica je končno dočakala tragičen konec ravno zaradi pomanjkanja hrane, zaradi lakote, in na to kaže tudi obdukcija sodnih zdravnikov: »Želodec popolnoma prazen, sluznica pobledela. Tanko črevo vsebuje plin in nekaj sluzaste tekočine; debelo črevo je v gornjem delu napolnjeno s plinom, v zadnjem delu pa je skrčeno in vsebuje nekaj češnjevih koščic. Sluznica celotnega črevesja je blede. Sečni mehur je prazen. [...] Ker so bila skoraj celotna prebavila popolnoma prazna, lahko zaključimo, da otrok dneve in dneve ni zaužil ničesar, z izjemo nekaj češenj.« (Nemanitsch, 1901, 302–303)

Ker so viničarji morali kruh kupiti, so ga le redkokdaj uživali, kar potrjuje tudi pričevanje Bratuše. Živeža je ponavadi začelo primanjkovati že pozimi, lakota pa se je zavlekla še daleč v pomlad (Pirc, Baš, 1938, 102–103). Slabi življenjski pogoji in pomanjkanje so prispevali tudi k razširjenosti alkoholizma (Ramšak, 1996, 321), katerega posledica je bilo tudi nasilje, porast samomorov in tudi umorov (Pirc, 1937, 62–64).

ČUDEN NADALJNI RAZVOJ KRIMINALNE ZADEVE BRATUŠA

Čez slabi dve leti pa je zgodba dobila senzacionalen preobrat. Pri Novem mestu so namreč konec julija 1903 prijeli potepuško deklico, osumljeno tatvine (Slovenec, 30. 7. 1903). Znani pravnik dr. Edvard Pajnič, takrat sodni pristav v Novem mestu, je v njej prepoznal Ivano Bratuša in vse skupaj sporočil na okrožno sodišče v Mariboru (Munda,

1952). Hči sta poleg sorodnikov, učitelja in duhovnika prepoznala tudi oče in mati (Slovenec, 1. 9. 1903). Časopisje je ugibalo, ali si je oče vse skupaj izmislil zaradi skrajne bede, torej, da bi bil v ječi vsaj preskrbljen, da bi dobil »zavetišče in hrano«. (Glej npr.: Slovenec, 30. 7. 1903, Rodoljub, 3. 8. 1903; Slovenski narod, 13. 8. 1903 in 1. 9. 1903) Bolj verodostojno se je zdelo, da si je Bratuša »fantastične dogodke izmislil, ker naj bi bil bolan na umu« in to mnenje naj bi podpirala tudi okoliščina, da je »preiskava dognala, da je Bratuša zaradi branja indijanskih in drugih grozopolnih povesti tako razgrel svojo fantazijo in tako razburil svoje živce, da se je vedel kot docela abnormalen«. (Slovenski narod, 3. 9. 1903) Tudi mariborsko sodišče je septembra 1903 ugotovilo, da je bila grozovita izpoved Bratuše le izrodek razgrete in bolne domišljije. Pokazala se je tudi zmota sodnih izvedencev, ki sta trdila, da je krvni madež, ki so ga ob hišni preiskavi našli na hčerinem krilu, človeški in da so tudi na kompostu najdene ožgane kosti človeške. A izkazalo se je, da je bila kri živalska in da so bile kosti svinjske. Tudi Bratuša je sedaj priznal, da ni umoril hčere. Da si je vse izmislil zaradi dolgov. Marijo Bratuša so izpustili in jo poslali na zdravljenje na kliniko v Gradcu, ker je v ženskem zaporu v Begunjah na Gorenjskem zbolela na obeh. Bratušo pa so pridržali v mariborskem preiskovalnem zaporu, saj se je moral zagovarjati zaradi obrekovanja žene, češ da je sodelovala pri umoru hčere (Slovenski narod, 22. 9. 1903 in 25. 9. 1903; Slovenec, 19. 9. 1903).

Zadeva Bratuša se je torej prelevila v tipičen primer sodne zmote, v primeru, da bi Bratušo obesili, pa bi šlo celo za justični umor. Nemški listi, ki so v kontekstu takratnih ostrih mednacionalnih napetosti med štajerskimi Nemci in Slovenci prej izkoriščali to kriminalno zadevo kanibalizma za blatenje Slovencev, so o senzacionalnem odkritju bolj ali manj molčali (Slovenski narod, 13. 8. 1903). Nemške časopise (npr. *Marburger Zeitung*, *Pettauer Zeitung*, *Deutsche Wacht*, *Grazer Tagblatt* in tudi glasilo štajercijanskega gibanja *Štajerc*), ki so doslej sovražno slikali ves slovenski narod kot rod divjakov in surovih kanibalov, pa je sedaj z vsemi topovi napadlo slovensko časopisje (npr. *Slovenec*, *Slovenski narod*, *Slovenski gospodar*, *Rodoljub*, *Domovina*). Časopisje je okrcalo nemškutarsko orožništvo, češ, da je že na samem začetku izsililo priznanje zakoncev Bratuša, ovadba pa da je »vsled jezikovnega neznanja podana zgolj v lapidarni nemščini« in zato premalo natančna in točna (Sovzroki, 1904, 67). Grajalo je nemčurska sodna izvedenca, Slovincem sovražna ptujka zdravnik dr. Treitla in dr. Raka, ki naj bi navkljub »nemški temeljitosti ne znala razločevati svinjskih od človeških kosti«. Komentator časopisa *Slovenski narod* s psevdonimom Kritikus je celo namigoval, da naj bi zlasti »zaslepljeni sovražnik slovenskega ljudstva« dr. Treitl imel pri justični zadevi Bratuša »hudobni namen« (Slovenski narod, 28. 9. 1903).

Slovensko politično društvo *Pozor* na Ptuju je v nedeljo 11. oktobra 1903 sklicalo tudi velik shod, katerega predmet je bil slučaj Bratuša. Odvetnik dr. Brumen je množici še enkrat kratko in jedrnat predstavil slučaj, obsodil oblasti, da niso natančno preiskale zadeve, poudaril brezbrižnost preiskovalnega sodnika, da glede krvnega madeža in najdenih kosti, ni zaprosil še za dodatno mnenje izvedencev v Gradcu. Ošvrknil je nemško časopisje, češ, da še vedno žalijo slovenski narod kot »narod ljudožercev«, da Bratušo znova obtožujejo umora, češ, »če svoje hčere ni umoril, je pa katero drugo«. Dr. Brumen je poudaril, da je »žalostni dogodek tudi v ozki zvezi z neznanjem slovenskega jezika«, da so pravosodne

razmere na Spodnjem Štajerskem nezaslišane ravno zaradi slovenščine nezmožnih sodnikov in sploh vsega uradništva, da v poroti v dotični zadevi ni sedela niti polovica Slovencev, njen predsednik, češki fotograf Krapek, pa da sploh ne zna in ne razume slovenskega jezika. Obžaloval je tudi, »da se dosedaj noben državni poslanec ni brigal za Bratuševo kazensko zadevo«. (Slovenski gospodar, 15. 10. 1903)⁵ Zbrani zborovalci so nato sprejeli resolucijo, v kateri so obsodili pisanje nemških listov in v kateri so obžalovali, da pristojne oblasti niso preprečile in preganjale sramotilnih člankov, ki so celotno spodnještajersko slovensko ljudstvo obdolžili barbarskega kanibalizma. Obsodili so tudi, da se nemški listi tudi sedaj, ko je priplavala na dan drugačna resnica, ne opravičijo Slovincem zaradi nesramnega obrekovanja, nekateri pa da še vedno molčijo o dokazani nedolžnosti zakoncev Bratuša. Slovenske poslance so pozvali, da naj »s potrebno energijo in odločnostjo zahtevajo od voditelja justičnega ministrstva potrebnih pojasnil«, da se pomiri razburjeno in ogorčeno spodnještajersko javnost. In končno. Pravosodni minister naj ustrezno ukrepa in uredi krivične razmere glede rabe slovenskega jezika na ptujskem okrajnem sodišču in mariborskem okrožnem sodišču (Slovenski gospodar, 15. 10. 1903). Časopisne polemike okrog fenomena Bratuša so se nato vlekly še vse v leto 1904, zloglasno zadevo pa so spodnještajerski Slovenci vse glasneje izpostavljali tudi pri zahtevah po izključno slovenskih sodnikih v sodnih postopkih zoper Slovence (npr. Domovina, 29. 8. 1905).

Komentatorji slovenskih časopisov so bralcem priklicali v spomin, da sta sodna izvedenca – zdravnik Bratušo razglasila za duševno zdravega že v predpreiskavi in da sta bila prisotna tudi na porotni obravnavi 11. junija 1901, »kjer sta soglasno izrekla mnenje, da je obtoženec duševno popolnoma zdrav, pri svoji vzgoji jako inteligenten in da o kaki duševni abnormiteti govora ne more biti«. (Slovenski narod, 15. 12. 1903) Spomnimo, da ga je kot skrajno inteligentnega človeka prikazal tudi javni tožilec dr. Nemanitsch. Komentatorji so zato c. kr. javnemu tožilstvu v Mariboru očitali, da ni dalo resno preiskati njegovo duševno stanje, v začetku decembra pa naletimo tudi na poročilo, da se je profesor sodne medicine na dunajski univerzi dr. Albin Haberda »v svojem predavanju dotaknil tudi slučaja Bratuša« (Slovenski narod, 4. 12. 1903; Domovina, 8. 12. 1903, 3) in bojda »zmlel v sončni prah«⁶ državnega tožilca dr. Nemanitscha. Zadevo je navedel »kot vzgled, kam zapelje 'slavne' juriste nevednost in malomarnost«. Haberda je menda rekel: »Državni pravdnik ni ni malo dvomil, da bi Bratuša ne bil normalen, dasi bi bilo to na mestu tudi v slučaju, ako bi se bil tak slučaj tudi v resnici dogodil. On niti ni smatral za potrebno, da bi dal duševno stanje obtoženca natančno preiskati. Ta mož pač nima pravnikaškega pojma o psihiatriji! In on se je še celo osmešil, da je o tem slučaju znanstveno razpravljaj v nekem znanstvenem časopisu. Jaz sem majal z glavo, ko sem čital to razpravo, in si mislil: *'Revež, ko bi ti vedel, kaj si napravil!'*« (Slovenski narod, 4. 12. 1903)

Višje državno tožilstvo v Gradcu je 7. decembra 1903 od uredništva časopisa *Slovenski narod* sicer zahtevalo uradni popravek navedenega članka, z namenom, da bi odvrnilo

5 Na nezaslišane pravosodne razmere na Spodnjem Štajerskem je opozoril tudi Slovenski narod, 13. 10. 1903. Splošno o primerih sodnih zmot zaradi neobvladanja slovenščine na sodiščih v času Habsburške monarhije: Matić, 2004.

6 Reakcija na pisanje slovenskih časopisov v štajercijanskem Štajercu, 10. 1. 1904.

pomislike o nepravilnem ravnanju mariborskega državnega tožilca, a vse skupaj ni nič pomagalo. Uničujoča sodba, ki naj bi jo kot »priznana kapaciteta« izrekel sodni psihiater dr. Haberda, je hudo zadela dr. Nemanitscha (Slovenski narod, 15. in 16. 12. 1903).

Že oktobra 1903 pa se je v strokovni reviji *Slovenski pravnik* v zvezi z zadevo Bratuša polemичno oglasil psihiater in sodni izvedenec dr. Ivan Robida (Robida, 1903). Okrcal je malomarnost sodnih izvedencev, nato pa se je lotil bolj zanimive točke o verjetnosti samoobtožbe in lastnega priznanja. Čudil se je, da se med porotniki sploh niso pojavili pomisleki, kako bi mogel duševno zdrav človek v naših krajih jesti človeško meso. Opozoril je, da so se tudi nekateri časnikarji zgražali, da se obtoženca ni dalo psihiatrično preiskati in menil, da do tega ves čas najbrž ni prišlo, ker se resnejši dvomi glede izvršenega kanibalizma sploh niso pojavili, a tudi obtoženca se nista tako vedla, da bi izzvala sum blaznosti. Dr. Robida se je zavzel, da bi se v takih primerih kot izvedence ne pritegovalo zdravnikov nepsihiatrov, saj ti ne premorejo ustreznega znanja. Torej, ne bi se smelo dovoliti, da nespécialisti v psihiatričnih vprašanjih oddajajo mnenja pri sodiščih. Obregne se tudi ob to, da sodnik po zakonu ni vezan na mnenje izvedenca, ker se menda izvedenec lahko moti, sodnik pa ne. Ta določba se mu zdi sporna in hkrati smešna.⁷ Dr. Robida se tudi zdi, da do čudnega priznanja ni prišlo po sugestivni poti. A to je bilo zanj sekundarnega pomena. V duhu takratnega časa naj bi bila zakonca Bratuša degenerirana, psihično manjvredna, dokaz za to pa naj bi bila njuna slaboumna hči, katere obraz (videl je fotografijo) že na prvi pogled kaže t. i. »razplemenjenko« ali izrojeno osebo. Robida je na podlagi tega sklepal, da »tudi pri starših ne bo vse v redu, čeprav ni povoda govoriti naravnosti o kaki psihozi«. Oba naj bi bila neomikana, omejena, živela sta čudaško in do otrok nasilno rodbinsko življenje. Na njune »slabotne duševne sile« naj bi vplival tudi alkohol (Robida, 1903, 268). Po neprestanih zasliševanjih in zatrjevanjih, da vsi dokazi govorijo proti njima in da naj končno priznata, sta to tudi storila, samo da bi imela mir, da bi bil že enkrat konec. Šele potem je prišlo na vrsto zagovornikovo prigovarjanje, sugestija, da je bolje, da prizna, če se nadeja pomilostitve. Žena je, kot smo videli, potem ponovno vse tajila, Bratuša pa po priznanju ni bil več v zadregi za snov svoje fantastične povesti. Dr. Robida zaključí, da ni bilo njuno priznanje nič drugega kot izraz onemoglosti in iz nje izvirajoče apatije. In če bi se jih v tem zmedenem stanju vprašalo, »če nista poslala desnega stegna svoje hčere sultanu«, bi izpraševalcem bržkone tudi to pritrdila. »In zakaj ne? – Saj je vseeno – bo vsaj konec – vsaj obešen ne bom!« (Robida, 1903, 269)

Februarja 1904 se je v reviji *Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik* končno oglasil še »vidni kriminalist dr. Hans Gross, univerzitetni profesor v Gradcu«. (Pettauert Zeitung, 21. 2. 1904) V prispevku je znova odprl vprašanje Bratuševe prištevnosti. Opozoril je sicer, da sta Bratušo v predpreiskavi razglasila za duševno normalnega zgolj sodna zdravnik (Gerichtsärzte) in ne specialista – psihiatra (Gross, 1904, 152). Vendar je Gross to prvotno napačno oceno spričo dokazov na podlagi indicev, znane Bratuševe surovosti do njegovih otrok in pomanjkljivega specialnega znanja prvotnih izvedencev presodil relativno blago. Skratka, dodatna preiskava ekspertov – psihiatrov v

7 Dr. Robida je kot predstavnik »moderne slovenske psihiatrije« in sodni izvedenec ves čas zagovarjal takšne nazore. Podrobneje: Studen, 2014.

Gradcu naj ne bi bila potrebna, »ker je obstajalo tako veliko momentov, ki so podkrepili priznanje, da se je to moralo zdeti točno in normalno izpričano«. Potreba po specialni preiskavi naj bi se izkazala šele s pojavom njegove hčere leta 1903, torej, ko je bila ugotovljena nepravilnost priznanja in so morali preiskati razloge, zakaj je do tega sploh prišlo (Gross, 1904, 152). Specialno raziskavo sta nato »temeljito in zelo skrbno opravila« graška profesorja Kratter und Zingerle, ki sta ugotovila, da »naj bi bil Bratuša trajno duševno moten zaradi psihopatičnega nagnjenja, ki naj bi povzročalo dolgotrajne intenzivne čustvene afekte.« (Bischoff, 2011, 171) Po mnenju izvedencev, naj bi »tedanje in zdajšnje lažne izjave Bratuše stale v direktni povezavi in niso zavestne laži, temveč ponaredbe spominjanja.« (Gross, 1904, 152)

Grossa je to pripeljalo do zaključka, da si je Bratuša umor, razkosanje in zaužitje mesa lastne hčere na patološki način namislil v svojih blodnjah. Zavrnil pa je tudi ugovore, da bi morali takoj podvomiti v verjetnost nezaslišanega priznanja Bratuše. Tisti, ki dvomijo, da je kaj tako grozovitega sploh mogoče, »pač ne poznajo velike literature o modernem kanibalizmu; ta je praviloma posledica nezaslišanega vraževerja, in to je mnogo bolj razširjeno, kot običajno domnevamo.« (Gross, 1904, 154)⁸

ZAKLJUČEK

Zaključimo lahko, da je bila zadeva Bratuša »pravi pravcati pravosodni škandal« (Štajer, 10. 1. 1904), ki je odpiral mnoga vprašanja tako iz psihološkega kot psihiatričnega stališča. Vzbuja je živahno pozornost tako zaradi nenavadnega spleta okoliščin, torej zaradi njegove povezanosti z umorom otroka Terezije Holc, kot tudi zaradi domnevne barbarske podivjanosti storilca, saj je ljudožerstvo v očeh Evropejcev »pomenilo grozoto in nerazumljivo zablodo človeka, sramoto v razvojni zgodovini človeškega rodu.« (Volhard, 1939, IX) O Bratuši in njegovi izginuli hčeri se je prelilo mnogo črnila tudi zaradi specifičnih mednacionalnih napetosti med spodnještajerskimi Slovenci in Nemci. Nekateri časopisni članki so zaradi slepega sovraštva mlatili celo prazno slamo. In končno. Razvpita zadeva si je gotovo zaslužila, da jo je Hans-Dieter Otto uvrstil v svoj leksikon sodnih zmot (Otto, 2004, 307–308). Prispeva pa tudi k razmišljanju o upravičenosti smrtne kazni in morebitnem justičnem umoru.

8 Ker Gross literature ne navaja, Eva Bischoff (2011, 171) domneva, da gre morda za takrat najbolj razširjeni deli o tej temi: Augusta Löwenstimm *Aberglaube und Strafrecht* (1897) in Richarda Andreea *Die Anthropophagie* (1887). Slednje delo omenja tudi August Nemanitsch (1901, 311).

CANNIBAL BEFORE THE ASSIZES. THE NOTORIOUS BRATUŠA CASE FROM THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY

Andrej STUDEN

Institute of Contemporary History, Kongresni trg 1, 1000 Ljubljana, Slovenia

e-mail: andrej.studen@inz.si

SUMMARY

The paper deals with an outrageous example of cannibalism in Lower Styria in 1901. The winegrower Franc Bratuša admitted that he had strangled his daughter Ivana, and then with the help of his wife Marija dismembered her body and burnt it in a stove. He was supposed to cut off a piece of meat from the thigh, bake it and eat it. The court of assize sentenced him to death and his wife to three years of hard labour. In August 1901, the emperor pardoned Bratuša and the highest court sentenced him to life imprisonment. The criminal case experienced sensational turning-point in 1903. The thief who was identified as Bratuša's daughter was arrested in Novo mesto. The result was a true judicial scandal since it turned out that the spouses had been unjustly convicted of a murder after a fantastic confession of the ingestion of the daughter's meat. In addition, along with the miscarriage of justice, a judicial murder could also occur in 1901. Bratuša was then declared mentally normal by the experts, but in 1903 the experts specialists – psychiatrists declared him insane arguing that he was permanently mentally disturbed and that he had made it all up in his delusions, also due to reading books about cannibals. The Bratuša case therefore, in particular because of the alleged cannibalism, gave rise to a lively attention, and the Lower Styria Germans and Slovenians constantly exploited it in the context of inter-ethnic tensions for mutual charging.

Key words: Bratuša criminal case, murder, cannibalism, miscarriage of justice, sanity

VIRI IN LITERATURA

- Deutsche Wacht (1901):** Der windische Menschenfresser begnadigt, 1. 9. 1901, 4.
- Domovina (1903; 1905):** Nemški vseučiliški profesor o slučaju Bratuša, 8. 12. 1903, 3; Slovenskih sodnikov! 29. 8. 1905, 1.
- Marburger Zeitung (1901):** Grässlicher Kindesmord, 27. 4. 1901, 3–4; Seine Tochter erwürgt und von ihrem Fleische gegessen, 11. 6. 1901, 3–5; Seine Tochter erwürgt und von ihrem Fleische gegessen – Schluß, 13. 6. 1901, 3; Der windische Menschenfresser begnadigt, 29. 8. 1901, 5.
- Novice (1901):** Pomiloščenje, 30. 8. 1901, 349.
- Pettauer Zeitung (1901; 1904):** Ein Mord, 28. 4. 1901, 2; Der Fall Bratuscha, 21. 2. 1904.
- Rodoljub (1903):** Slučaj Bratuša, 3. 8. 1903, 2.
- Slovenec (1901; 1903):** Zverinski stariši, 26. 4. 1901, 3; Čuden slučaj, 30. 7. 1903, 3; K zadevi Bratuša, 1. 9. 1903, 2; France in Marija Bratuša oproščena, 19. 9. 1903, 6.
- Slovenski gospodar (1901; 1903):** Grozen čin, 25. 4. 1901, 4; Shod političnega društva Pozor na Ptujski gori, 15. 10. 1903, 2–3.
- Slovenski narod (1901; 1903):** Pomiloščenje, 27. 8. 1901, 5; Ali sta zakonca Bratuša umorila svojo hčer? 13. 8. 1903, 3; Slučaj Bratuša, 1. 9. 1903, 3; Slučaj Bratuša, 3. 9. 1903, 3; Zakonska Bratuša nedolžna, 22. 9. 1903, 4; Slučaj Bratuša, 25. 9. 1903, 1; Še enkrat slučaj Bratuša, 28. 9. 1903, 3; Še enkrat slučaj Bratuša, 13. 10. 1903, 2; Nemški vseučiliški profesor o slučaju Bratuša, 4. 12. 1903, 2; Slučaj Bratuša, 15. 12. 1903, 3; Slučaj Bratuša, 16. 12. 1903, 4.
- Štajerc (1904):** Nesramna hujskarija v zadevi Bratuša, 10. 1. 1904, 3–4.
- Bachhiesl, Ch. (2011):** Das Böse, die Vernunft und das Verbrechen. Bemerkungen zur interpretation eines Falles von Herzfresserei aus dem 18. Jahrhundert. Historisches Jahrbuch der Stadt Graz, 41, 397–423.
- Bachhiesl, Ch. (2013a):** Aberglaube und Kriminalwissenschaft um 1900. Der Positivismus der Kriminologen und ihre Rationalisierung des Irrationalen. V: Kreissl, E. (ur.): Kulturtechnik Aberglaube: zwischen Aufklärung und Spiritualität: Strategien zur Rationalisierung des Zufalls. Bielefeld, transcript Verlag, 145–167.
- Bachhiesl, S. M. (2013b):** Krimineller Aberglaube im Umfeld von Schwangerschaft und Geburt. V: Kreissl, E. (ur.): Kulturtechnik Aberglaube: zwischen Aufklärung und Spiritualität: Strategien zur Rationalisierung des Zufalls. Bielefeld, transcript Verlag, 209–229.
- Bischoff, E. (2011):** Kannibale-Werden. Eine postkoloniale Geschichte deutscher Männlichkeit um 1900. Bielefeld, transcript Verlag.
- Camporesi, P. (1990):** Das Brot der Träume. Hunger und Halluzinationen im vorindustriellen Europa. Frankfurt, New York, Campus Verlag.
- Golec, J. (1935):** Po nedolžnem obsojena. Feljton v: Slovenski gospodar, 24. 12. 1935, 3–7.

- Gross, H. (1904):** Zum Falle »Ein Kannibale« (von Staatsanwalt Dr. Nemanitsch). Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik, XVI. Bd., Leipzig, Vogel Verlag, 151–155.
- Matić, D. (2004):** Zamenjava vlog »zločinca« in »žrtve« v primeru sodnih zmot zaradi načrtnega zatiranja slovenščine kot uradnega jezika na sodiščih. Acta Histriae, 12, 1, 101–112.
- Munda, A. (1952):** Dr. Edvard Pajnič. Ljudski pravnik, 4/6, 140.
- Nemanitsch, A. (1901):** Ein Kannibale. Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik, VII. Bd., Leipzig, Vogel Verlag, 300–311.
- Otto, H. D. (2004):** Das Lexikon der Justizirrtümer, Berlin, Ullstein.
- Pirc, I. (1937):** Zdravje v Sloveniji, I. knjiga, Ljubljana, Higienski zavod.
- Pirc, I., Baš, F. (1938):** Socialni problemi slovenske vasi. I. zvezek, Ljubljana, Socialno ekonomski inštitut.
- Ramšak, M. (1996):** Življenjski pogoji viničarjev v Svečinskih gorica pred 2. svetovno vojno. Etnolog, Ljubljana, Slovenski etnografski muzej, 295–328.
- Robida, I. (1903):** K slučaju Bratuša. Slovenski pravnik, 19, 9–10, 262–269.
- Röckelein, H. (1996):** Kannibalismus und europäische Kultur. Tübingen, edition diskord.
- Samec, M. (1876):** Kanibalizem. Letopis Matice slovenske, Ljubljana, Matica slovenska, 144–153.
- Sovzroki (1904):** Sovzroki kazenskih razsodb po Slovenskem. Slovenski pravnik, 20, 3, 65–71.
- Studen, A. (2014):** Die Rolle der Psychiatrie bei der Beurteilung der strafrechtlichen Zurechnungsfähigkeit und die öffentliche Meinung. Der Laibacher Psychiater und Sachverständige Ivan Robida (1871–1941). V: Bachhiesl, C., Bachhiesl, S. M., Leitner, J. (ur.): Kriminologische Entwicklungslinien. Eine interdisziplinäre Synopsis, Wien, LIT Verl., 213–227.
- Volhard, E. (1939):** Kannibalismus. Stuttgart, Strecker und Schröder Verlag.
- Vrhovec, I. (1899):** Avstralija in nje otoki. Celovec, Družba sv. Mohorja.